

Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, VT 1892
: L 40:88 A /

Rydberg, Viktor,

HS L 40:88 A

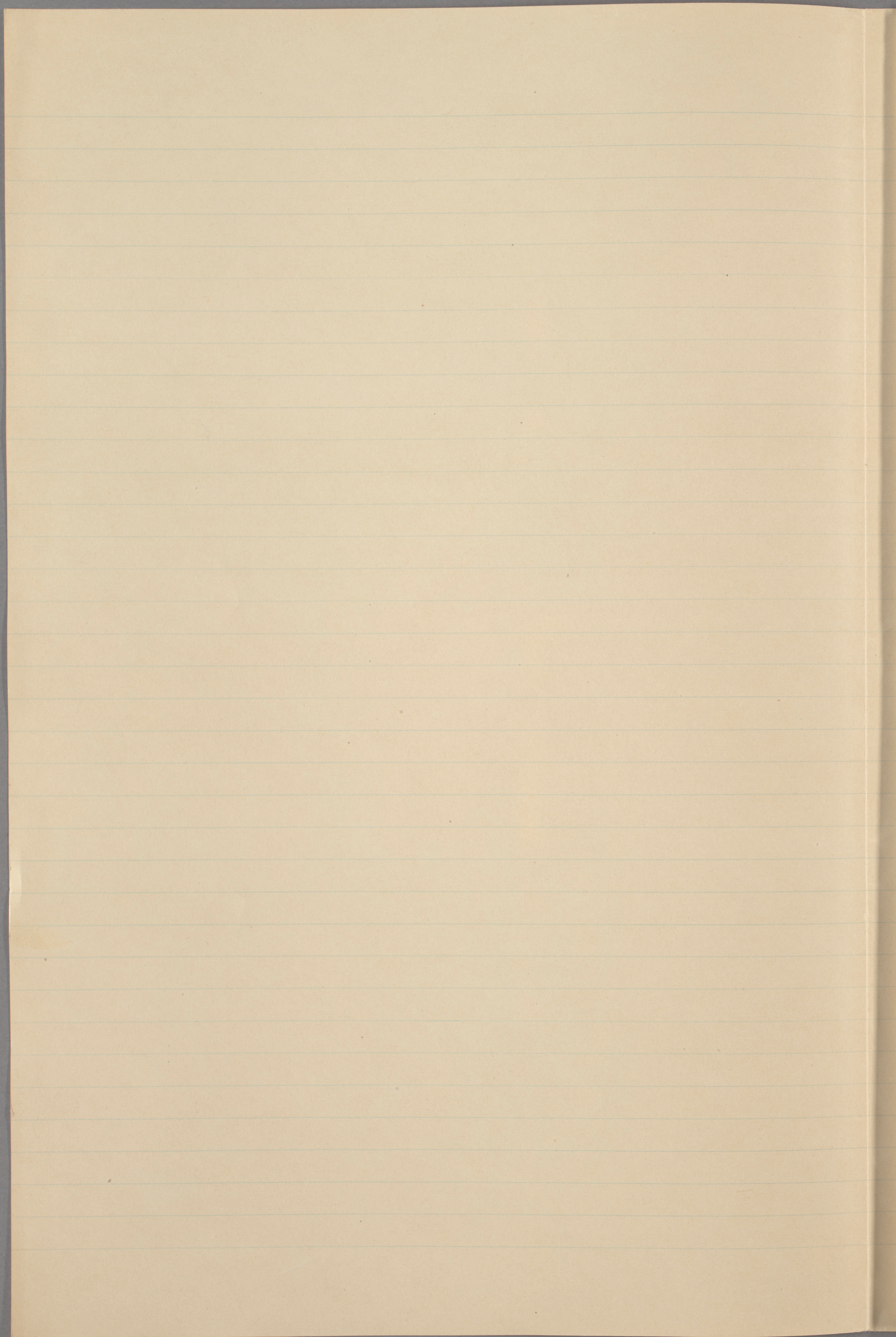
National Library
of Sweden

L 40: 88A: 15

15.

29/3 1892

(9 bl.)

Från det alländiga smilket Leonardo da Vinci, som jag i de närmast föreg. förclärn. skildrat, kommer jag i dag till det mångsidiga smilket Michel Angelo Buonarroti. Leonardo var vetenskapsman, ^{ingenjör} och konstnär i en person och lika beundransvärd på alla områden. Michel Angelo inriktade sig till konsten. Han var skald, arkitekt, bildhuggare och målare. Man trodde förr, att han som skald var endast dilettant. Hans år 1863 i autentisk form utgifna samlade dikter bevisar, att hans skaldskap var af det äkta och betydande slaget. Men det är på de bildande konsternas område han står som en af historiens heros. Arkitekturen, skulpturen och måleriet räknas honom som följande till sina störste mästare. Själfs vilde han dock ända in i sin äldre ålder ej gälla för annat än bildhuggare. Det centrala hos honom som konstnär är det gigantiska skaparebehofvet i skaparkraften i hans fantasi. Dessa skapade mer i former än i färger. Skulpturen och måleriet voro hos honom som bevis hans skapelse ut i ur hans själ ut i verkligheten. Helst påkallade han för detta ändamål skulpturens hjärt härt på den grund, som jag nu uttydde. Men icke den mindre var han målare lika mycket som skulptör, ^{och hans} men i hans målerier ständigt igenkänner skulptören.

Michel Angelo Buonarroti föddes år 1475. Han tillhörde en gammal florentinsk släkt. Fadern var emellertid icke ingenting utmärkt ^{som icke} som ^{modell} för en lustspelsförfattare, författare i den komiska genren. Han egde en liten lantgård, af hvars obetydliga inkomster han lefde, och sköt med att han intet lärt, hosmed han kunde förtjona nio loth. Embetsjägare var han emellertid och ^{fick} ^{benämning} ^{domstolsledamot} föregående någon tid som domare, därefter som tullskiffare, men hade aldrig tillräckliga inkomster, och det var ^{en} ^{men} ^{men} med sitt arbete som förtjona honom, så länge han lefde hindrade honom att till älsklingens ämne för rikta ^{skrot} ^{ha} ^{den} ^{om} ^{han} ^{egnade} ^{nu} ^{en} ^{liten} ^{bit} ^{bröda}. Elodens dag, då ^{han} ^{var} ^{här} ^{är} ^{gammal}. Vid 12 års ålder blef Michel Angelo lärjunge af den store målaren Ghirlandajo. Fadern ville icke ha honom till målare, men tvångde sig, då han, i villet för att betala lärpeningar för honom, fick 24 gulden i ersättning för att han skulle ^{lära} ^{af} ^{han} ^{Ghirlandajo} att ha gomen i tre år som lärjung i sin atelier. Men det var icke det enda ^{lär} ^{stund} ^{han} ^{besökte}. Sina lediga stunder tillbragte han helst i medicernas karnis och trädgård vid klostret San Marco, där Lorenzo

29/3. 92.

Medici lätit upprätta de antika Konsten han egde och s. icke fingo rum i
 hans palats. Här utbildade sig ^{Michel Angelo} gossen under en villoilig och skicklig gem-
 meal skulptors ledning med firande hast till en framstående bildhug-
 gare. Här var det vil och som han hade lyckan att göra Lorenzo Me-
 dicis bekantskap, som öppnade rit hem för gossen och uppträdde han med
 sina egna ögon. ^{Per}

Redan hans ^{arbeten som} gosse- och fröte gosse och ungdom visade det gry, som
 mannen sedan skulle utveckla. Det är det väldiga, det jättekraftiga,
 det lidelsefulla i former och rindel, s. framför allt annat ^{och} hans
 syndlösa hans utbildningskraft och ger sig uttryck i hans ^{gestalter} tekniska ^{och}
~~hvilka han redan som gosse~~ ^{som} är utmärkt med en firande djärfhet och säkerhet i tekniken.

Gifvet var, att öfverdrifter skulle, i med ett vidant lyne, ligga nära till
 hands, och en riktning till det öfverdrifna, en ^{färd} att gå så nära
 intill gränsen för det omöjliga, förspira hos Michel utgelo under
 hela hans lefnad. I sin gräns öfverträdde han likväl aldrig. I
 likhet med Leonardo da Vinci hade han förskaffat sig en grundliga
^{Kunskaper} ~~konst~~ i anatomi, hvilka ^{hindrade honom} att öfverträda
~~gränsen vid denna gräns~~. Han har ~~begripit~~ ät somliga af sina ge-
 stalter en stillning och rindel, som en nerviska kauske aldrig
 i verkligheten ~~stod~~ intagit och utfört; men ^{har han} likväl ^{att} sig att
 gifva dem sådana, som omöjliga ^{kanna} intagas och utföras.

Denne riktning hos Michel utgelo till det öfverdrifna, det
 osedda och oerhörda var ^{han var i sakt} oförhållig från det djupa, det ^{vart förhålligt}
 djupa i hans eget vären. Om han lefvt aderton århundraden före
 sin tid och varit helle och fått som ungdom deltaga i utfisandet
 af de pergamentiska reliefer, som föreställa riddarna mellan gudarnes
 och titanerna, ^{och} mellan världsordningens makter och de vilda
 kaotiska krafterna - huru han skulle njutit af denna ^{sin} uppgift,
 så lämpad för hans fantasi, och hvilka gestalter han där skulle
 ha skapat!

Emellertid beklagar konsthistorien, och ~~var~~ icke utan rätt, att
 Michel Angelo, emedan han hade detta lyne, varit ^{en af} orsak till
 högrenässansens död och ^{till} barock ^{stils} uppkomst. Det är i själva
 verket så, att ett stort snille, i samma mån som det är stort, ver-
 kar skadligt både genom sina förtjerner och sina fel. Ett stort

29/3. 92.

- 1) När vetka två färger är på ett ställe, att de bibehålla sin ursprungliga färg? specifika karaktär?
- 2) När vetka två färger är på ett ställe, att den ena liknar den andra? Jä till ex. rött när man är af blått, att det är blått ut?
- 3) När vetka två färger är på ett ställe, att den ena komplementärfärgen syns jämförd med den andra specifika färg? Jä till ex. rött när man är af blått, att det blått komplementärfärg, ~~är~~ orange, färgen är med det rött till rött?

smilke får alltid imitatören i släptra, och då förtjusarna äro närre att efterkärma än felan, vi tillägga de sig i sannerhet de senare och göra kapital af dem. Med afseende på förtjusarna tillägga de vanligen & brad man kallet den galvano-plastiska metoden, s. gör det upphöjda lågt och det låga upphöjdt.

Det är emellertid om Michel Angelo som målare, ej som skulptör, ej heller som arkitekt, som jag nu har att tala. Hvad arkitekten vi

Michel Angelo var blott 21 år gammal, då han skapade det skulpturverk, s. man har tillfälle att se i St Petruskyrkan i Rom: den döde Kristus i sin moders sköte, där Kroppens ädla former, madonnans skönhet & den djupa smärtan i hennes outlöslig sammanklinga i ett beundrasvärdt ackord.

Det är emellertid om Michel Angelo som målare, ej som skulptör, ej heller om arkitekt, s. jag nu har att tala. Hvad arkitekten vidkommer nämner jag blott i förbigående om att det är han s. hvälf Kupolen öfver St Petruskyrkan. Dock först några ord om hans lifnadsöden.

Jag nämde, att Lorenzo de Medici, den florentiska republikan räckligaste man, vetenskapernas och konsternas lysande prägare, hade upptagit M. A. i sin hus. Här, i en omgivning, s. var den mest bildade i Europa, i solguset från den byggade platoniska akademien, i kretsen af statuar, humanister och tidens förnämste konstnärer möntrade M. A. från gorn till ungdom. Han var 15 år gammal, då en kris i det florentiska folkets och hans eget lif förbereddes därigenom, att Lorenzo de Medici kallade den ryktbare munken Savonarola till Florens. Savonarola var känd s. en ^{eldigt} frän och våtalyg man och därefter s. en ^{starkt} matematiker och fysiker. Därpå Lorenzos intresse för honom. Lorenzo gjorde honom till prior i San Marco kloster, kloster, i hvars trädgårdar Michel Angelo studerade antikens ur jordens upprädda skulpturverk. Savonarola fick genom sina närförande predikningar i stränga lefnadsråd att en underbar makt öfver de liflige florentinerna. Han beställde i profetisk förprettens & lekarnas redselighet; han hotade Italien & den kristna världen med Guds vrede, om icke kyrkan förbittrades till kungad & lammor; ja, han hotade icke att uppträda mot sin beskyddare Lorenzo och försäga medicinens undergång. Lorenzo de Medici dog år 1492, och första rummet i

29/3.92.

den florentinska republiken intogs då af hans högfrådige ö och gläde son Pietro. Denne födrofs år Florens år 1494, och Savonarola ställde sig då i spetsen för det parti han där skapat, som ville införa en demokratisk teokrati, en stat, s. e. såkände som sin egentlige herskare ingen annan än Gud, och som i ett sig hjälpsörande gudfruktigt ö redligt folks - en stat vidan, som önskligt gamla testamentets Herrens Jehovah ville, att Israel skulle vara, ~~is~~ Savonarolas parti segrade. Men den ildige reformatorn ville mer än omstapa Florens. Han ville omgestalta den kristna kyrkan och hela världen. Han skref till de kristna fursterna och uppmanade dem att sammankalla ett kyrkostäte, & inför hvilket han ville bevin, att den dåvarande påpen var värdig namnet af kyrkan och borde afledas sin önskliga värdighet. Striden mellan påpen och reformatorn slutade med dennes undergång. "Denne maniska väste då, vore han också Jehovas djäparn," utropade påpen Alexander VI. Savonarolas parti besegrades. Han kastades i fängelse, ställdes för en dörestol, torterades, öfverbeindades genom förfälskade dömsolsulagor, dömdes till döden i stryptes, hvarefter hans kropp brändes å bål.

Savonarola hade vänt sig äfven mot konsten. Denne, syftar det honom, hade förvärldsligats och vänt sig från Gud. Hon var icke längre den konst, hvars rätta skickar förklarade med sig Giovanni da Fiesole. Florens' blanda Florens' store konstnärer hade flere, främst bland dem Sandro Botticelli, lyssnat med häpnad först, med ängest och omskapad öfvertygelse sedan till Savonarolas ord. De brände sina verk och förönde sin konst. Man må beklaga detta som en djup förvillade; men nekade sin aktning kan man icke döme när, s. e. vil bragte allt hvare för de ditintills leprat och verkat, till offer åt hvad de trodde var sanningen och sannhetens bästa. I våra tider, ~~de~~ ^{är} ~~brödjakten~~ ^{vidan} karaktärer sällsynda. Den s. k. realpolitiken ö den vilda brödjakten köpa dem i fröet de flesta bland dem.

Michel Angelos öden under denna tid förbigår jag. Han lemnade Florens år 1494, och arbetade några tid i Bologna. Men jag vill anföra en ~~en~~ konsthistorikers ord om Savonarolas inverkan på M. A., emedan jag tror dem i grunden var rättiga. "M. A. var en allt för djup och sanningssökande natur, för att icke pröpa Savonarolas ord ö tillägna sig allt, hvare han brödde sig om sanningens rätt. Ja, när Savonarola, brinnande för republikansk frihet under ^{gudsfruktens} ~~den~~ fukt, lät sin vrede åskor Giugua

29/3. 92.

mot tidens förklar, ö inplautade i de ugas hjärtan ett lifsalvar, som
hade sin rot i tron i sitt mål i lågande kärlek till våra båda foster-
land, det jordiska ö det himmelska, då han Michel Aug. byrnat med
klappande hjärta. Af Savonarlas fik han detta djupa fäst för de dolda
kyrkliga formerna, s. sedan stämples värtan hvarje han skapelse, och
helt vort han den ^{bara} ~~konst~~ formhot, som genomgår hans allvarliga och
kräftiga lefnad och prögar dess arbeten, blifvit närd och stört af Sa-
vonarolas frödomen. Ty ännu på sin höga älderdom bar M. A. vittnes-
börd om ett Savonarlas tordörsstämna ännu ljöd i hans öron. Och på
dessa sätt blef Savonarlas af djup betydelse för Michel Angelos Konst-
närskap. Men när profeten, med grundligt vänskänna af konstens
värd, ville lära konstruerna att skapa sina verk utan att rådpröja
naturen, att förakta formerna för ett hyperidealt innehåll, då för-
nådde han, s. till en tid kapade alla andra konstruörer under sitt ok,
icke kupa denne ende." -

N: 90. ^{Jag uppläse har M. A.} jag ~~kan~~ ~~har~~ i skildringen af ~~han~~ ~~fram~~ ~~för~~ allt skildret triumpfer
på det monumentala väggmålariets område. År 1504 gäfs myndig-
heterna i Florens i uppdrag af Leonardo da Vinci ö Michel A. att
pryda stor rådets nya sal i Palazzo Vecchio med väggmålningar.
Annana ~~skulle~~ ¹⁵⁰⁹ ~~en~~ ~~hände~~ ~~ur~~ republikans historia. Leonardo skulle skildra
en seger, s. florentinerna hade vunnit öfver milanensarne; Michel Angelo
åter en episod ur florentinarnes krig med Pisa. Leonardo gjorde sin
kartong färdig och utspide på väggen den sedan förvarna berömda
gruppen: "Striden om fauca", men afbröt plötsligt arbetet ö fullfölja den
icke. Michel Angelo fick sin kartong färdig, men intet mer, ty påpen
Julius II kallade han till Rom. Kartongen, var emellertid under flere
år utställd och väckte allmän beundran. Den framställer en episod ur
florentinske krigare, om, medan de taga sig ett bad i floden Arno,
plötsligt varkas om, att pisanerna äro på väg att öfverfalla dem. De
kastar sig skyndsamt i sina kläder, ordna sig och tillbakastå reger-
nit pisanernas angrepp."

Kartongen har gått förlorad. Den innehåll en stor mängd figurer,
och man känner nästan endast några grupper af dem, dels
genom gamla kopparstik, dels genom en rad af krit- och penn-
teckningar, s. förvaras i olika europeiska konstsalningar. Hvad om

29/3. 92.

29/3.92.

Skilda till arbetet på hjälpa grafmonumentet, hade oenighet uppstått mellan påfven & Konstnären. På dess orsaken & uthäldheten förbigår jag. Nog af: Michel Angelo, s. flere dagar efter hvarandra blifvit vid guld audiens hos Julius II, ehuru han annars ofta var gäst vid denna buffet, somnade, guta påfvens vitskap, Rom - dagen innan grundstenen till St. Peterskyrkan lades af Bramante - och begaf sig till Florens. Från påfven kommo förvåkningar, den ena efter den andra, att påfven förlåtit honom hans flykt och vilte riktigen visa honom sin nåd, om han återvände. Nådloftena efterföljdes af kotcher, men han kom likväl icke. Slutligen öfverenskoms, att ill. st. skulle möta påfven i Bologna, där denne då befann sig, sedan på grund af krigshändelser. Då Konstnären inträdde, möte Julius II till bords. Vid ansynen af den trottrige florentinaren ^{utbrin} ~~steg~~ påfven i vred god ton: "Du har allt rådrift, till dess ic hjälpa komma för att uppsöka dig." Träbjuande varade Michel st., att han flötade därför att han blifvit bortjagad. Julius såg märkt ned på sig, och det uppstod en tystnad, som hans omgifning från tryckande. En biskop fick då det infallet att bryta tystnaden genom ^{med} att be påfven förlåta mauren. Han är ju, sade biskopen, en människa utan uppstran. Han är om alla andra konstnärer. De förstå icke hvad s. passar sig." Men vid dessa ord vände sig påfvens vrede tiopdeligad mot biskopen. Han ropade: "du vågar råga denne man saker, s. jag hjälpa ej skulle vilja råga honom. Du och icke han är en människa utan uppstran, du erte Karl! Bort från mina ögon! Ut med dig, du och din plamphet!" Då biskopen stod om förstnad af förstärkelic, ^{kallade} väntade Julius på en tjänare, s. ^{förde ut} ~~frörelata~~ i prelata, hvarefter han väntade Michel Angelo till sig och talade vänligt med honom, ^{avtydande,} ~~om ytt st.~~ att han snart skulle få en ny beställning.

Beställningen afrig en bronsstaty öfver påfven, ~~den skulle stå~~ ^{och} på sin plats på den ^{stolte prästlig} ~~skulle~~ uppställda, öfver portalen till en af stadens finvänta kyrkor. ~~Den från staden~~ ^{ellen den} fick icke stå där länge. År 1511 afskuddades sig bologneserne det påfliga oket, ~~ja~~ Och King halen på statygen bilden af sin besegrare. Nogs de ette rep och nedstörade den på sin höga ställning, släpade den King gatorna och Nogs den i bitar. Icke ette spår af densamma har blifvit bevarad.

29/3. 92.

29/3. 92.

instälde sig, och först efter 4½ års tid kunde målverstillningen
nedtagas och faket lemnas fritt till beskådande. Det kan
synas en lång tid, 4½ år, och vi synter det äfven för de många,
s. otilligt väntade att på se resultatet, och ~~Konstnären~~^{riketligen} äfven för M. A.
själf. eller på den, s. sett det sextiende kapellet fikt och beträcker,
att några minsta enbildhet i detta ofantliga fält är uttänkt och
utfördt af en enda ~~man~~^{hand}, nästan tiden likväl synes kort nog.
Stycken för Michel Angelo hade den icke varit annat än i
de audaktsrtunder, då han fick sina bilder klen först i sin
fantasi, därefter i målningen. Tid efter annan hade ~~den~~^{och} häftiga
scener förekommit därunder mellan ~~den~~ påfven och Konstnären.
"När tänker han bli färdig med detta eviga kapell?" pågode
konstnären. "När jag kan," svarade Michel Angelo. "När
jag kan, när jag kan!" upprepade påfven karuset och lyfte
kappan. Michel Angelo hade begärt en kort tids permission för
en resa, när detta inträffade. Han hade icke fått permissionen, men
ville ändå, antagligen för att icke återkomma, eller ett ilbud,
på påfven uppkann honom med en orsak till påfvens vägnar
och med reseplaneringar.

När aftrickningsdagen var inne, med hvilken kärlek af
fresta, merare än glädje, Konstnären måtte ha sett Julius II
och hans hoffolk inträda, på att afryma vecket! Det var i
oktober 1512. Knappst fyra månader därefter var Julius II ej
mer bland de lefvande antal.

Jag skall i nästa föreläsning lemnas en öfversigt öfver detta
Michel Angelos största skapelse på mänskligt område.

29/3. 92.

